

Znanost u službi globaliziranog tržišta

Barbarić, Damir

Source / Izvornik: **Vijenac, 2013, 500, 25 - 25**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:276822>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

NEKOLIKO NAPOMENA O POLOŽAJU HUMANISTIČKIH ZNANOSTI U INTERNACIONALIZIRANOM VIŠEM OBRAZOVANJU

Znanost u službi globaliziranog tržišta

Internacionalizacija obrazovanja je odstranjivanje i uklanjanje svake neovisne individualnosti, jedinstvene, neusporedive i neponovljive jedinstvenosti svakog živog bića i svake nežive stvari, i još šire, svake samostalne nacije i svake zasebne kulture

Damir Barbarić

Govorimo li danas o znanosti i obrazovanju, treba najprije napomenuti da je znanost od početka Novoga vijeka, prije otprilike četiri stoljeća, izgubila obilježje teorije kao čistog promatranja postojećega bića, naslijeđeno iz grčke antike, i postala nekom vrstom transcendentalnog proizvođenja bića kao predmetnosti. Matematička konstrukcija i empirijski eksperiment najvažniji su među načinima kojima ta znanost *a priori* zacrtava okružje objektivne zbiljnosti unutar kojega se bića prirode, čovjekova svijeta i povijesti uspostavljaju kao objekti odnosno predmeti spoznavajućeg subjekta.

Kao takva tvorbena sila, znanost nije izdvojeno intelektualno područje, u samo izvanjskom odnosu spram integriranog kompleksa industrije, gospodarstva, proizvodnje i potrošnje materijalnih i duhovnih dobara. U jedinstvenom procesu proizvođenja, razdiobe i razmjene bića prisiljenih na ulogu tržišnih dobara ona igra važnu, ako ne i najvažniju ulogu. Moderna znanost je glavna pogonska snaga svjetskoga tržišta, što zapravo znači planetarnog nadmetanja oko moći i za moć. Mnogo je znakova za to da nije politika ta koja vodi i upravlja znanosti i njezinim procesima, kao što bi se to moglo činiti, nego je moderna politika na globalnoj razini uistinu u funkciji znanosti. Da bi što učinkovitije ostvarila svoju prvenstvenu ulogu proizvodnje dobara, znanost se mora neprestano mijenjati i preoblikovati u smjeru što veće podobnosti za načelno totalnu kvantifikaciju i što veće prilagodljivosti složenim zahtjevima sve sofisticiranijih tehničkih eksperimenata. Jednako tako mora sve više suzbijati svako anakrono nastojanje za takvim znanjem koje bi svrhu imalo u samom sebi i prilagođavati se primjenjivosti i iskoristivosti kao svojoj jedinjoj svrsi.

Ima li se to u vidu, nije teško razumjeti zašto je matematička fizika odnosno mehanika na početku Novoga vijeka postala središnjom i najvažnijom znanosti i zašto su u tijeku daljnjih stoljeća sve do današnjih dana matematičke, nakon njih prirodne i tehničke, a na koncu bio-tehničke znanosti postale glavnim i najprestižnijim znanostima, znanostima u punom i istinskom smislu riječi. Sve ostale znanosti, to znači one društvene i humanističke, morale su se, ako su htjele zadržati barem neku važnost i utjecaj u cjelini modernog društva, preoblikovati u skladu s modelom i metodom prirodnih znanosti. Dakako, ta promjena njihove biti i svrhe bila je praćena usvajanjem novih načina obrazovanja, primjerenih čisto proizvodnoj znanosti.

■ Preobrazbe humanistike

Do znatnijeg otpora tom procesu unificiranja znanosti u smjeru njihove bezuvjetne upućenosti na eksperiment, iskoristivost i primjenjivost došlo je u doba klasične moderne u području takozvane humanistike. Teško je precijeniti značenje humanističkih znanosti (ili duhovnih, kako se i danas nazivaju u Njemačkoj), koje su u kasnom 19. i u prvoj polovini 20. stoljeća uložile krajnji napor da bi očuvale razinu, obuhvatnost i metodsku mnogostrukost najšire shvaćena ljudskog znanja, uporno braneci osobitost i iznimnost znanja posve različitog od eksperimentalne i kvantificirajuće egzaktne prirodne znanosti.

Humanističke znanosti, nakon sloma univerzalnih sustava spekulativne filozofije u tako-

zvanom Njemačkom idealizmu zasnovane na zasada novo-humanizma kasnog 18. stoljeća i njegove odlučne reakcije na dogmatski i jednostrani racionalizam ranog prosvjetiteljstva, u europskom su ljudstvu ponovno probudile smisao za povijest, umjetnost, moć i važnost mita i jezika, grčku klasiku i općenito studij i tumačenje antičkog svijeta.

Iako su i te moderne humanističke znanosti u osnovi prihvatile univerzalnu metodu prirodnih znanosti, s njezinim podrijetlom u ontološkom nominalizmu kasnoga Srednjeg vijeka, ipak su – premda u analogiji s tom metodom i unutar njezina vidokruga – nastojale izgraditi vlastitu znanstvenu metodu, koja bi očuvala strogu znanstvenost, ali bi ipak bila barem djelomično prilagođena osobitostima njihovih predmeta. U 20. stoljeću to je nastojanje kulminiralo u filozofskoj hermeneutici Hansa-Georga Gadamera, oslonjenoj u prvom redu na dugu predaju europskog humanizma. Njome je bio obnovljen humanistički otpor univerzalnim pretenzijama egzaktne prirodne i tehničke znanosti, uz pokušaj da se vladajuća znanstvena i tehnička svijest potakne na spoznavanje vlastitih inherentnih granica. U sklopu tog pokušaja Gadamer je izložio izvornu istinu umjetnosti, povijesti i jezika, u kojima čovjek stječe iskustvo svoje neuklonjive konačnosti, koja se ne da dočukti metodom mjerenja i kvantificiranja i ne da se izraziti općenito prihvatljivim i primjenjivim te u tom smislu „objektivnim“ iskazima.

Moglo se činiti da hermeneutika može pružiti dostatnu potporu metodološkoj neovisnosti uzajamno vezanih znanosti kao što su povijest umjetnosti, arheologija, etnologija, ekonomija, filologija, pedagogija, psihologija, teorija književnosti, historija, politička i pravna znanost. Njihovo istraživanje i njihovo poučavanje trebalo je prema toj zamisli biti vođeno metodološkim načelima različitim od onih koja vladaju prirodnim i tehničkim znanostima. Više od svega drugog jesu umjetnost, povijest i jezik ono što čovjeku pruža iskustvo života bitno različito od eksperimentalnog proizvođenja znanstvenih spoznaja, takvo u kojemu se svijet i smisao ljudske konačne egzistencije u njemu pokazuju u posve drukčijem svjetlu nego u egzaktom znanstvenom spoznavanju.

Znakovito je, međutim, da je sam Gadamer posljednjih godina života osjećao stanovitu nesigurnost glede budućih izgleda hermeneutike i humanistike uopće. Ton njegovih kasnih izjava primjetno je rezigniran. Priznaje da su humanističke znanosti već pri svojem zasnivanju slijedile znanstveni ideal prirodnih znanosti i upozorava na to da se u drugoj polovini 20. stoljeća može opaziti premještanje njihova težišta u smjeru snažnog približavanja prirodnim znanostima, štoviše metodološkog poistovjećenja s njima. I doista, psihologija je bila prva koja se svjesno preoblikovala u prirodnu znanost mjernih čina svijesti, da bi se nakon toga sve više izgrađivala kao naturalistički određena neuro-znanost i kao takva polagala pravo na to da bude jedinstvenom osnovom humanističkih znanosti. Sličnu je poziciju za sebe pokušao izboriti strukturalizam, pa zatim univerzalna lingvistika i opća semiotika, a konačno i informatika i opća znanost komunikacije. Tako se danas cjelokupno tradicionalno humanističko nasljeđe nalazi na putu posvemašnje transformacije u univerzalnu kulturalnu antropologiju, izgrađenu i ustrojenu prema modelu tehničkih i bio-inženjerskih znanosti.

■ Promjene ustroja sveučilišta

Te promjene, u kojima se sve znanosti, osobito one društvene i humanističke, ubrzano preinačuju da bi što uspješnije udovoljile potrebama tehničke proizvodnje dobara za planetarno tržište, uzrokuju i bitnu mijenu položaja i ustroja sveučilišta kao tradicionalnog središta višeg obrazovanja. Ideja slobodnog znanja koje svrhu ima u sebi samom i ona najtješnje povezanosti istraživanja i poučavanja, dvije ideje koje su bile vodeće pri utemeljenju modernog Humboldtova sveučilišta u Berlinu, da bi se u kratkom vremenu proširile diljem Europe i da-

lje u Japan i SAD, ubrzano i nezaustavljivo gube na privlačnosti.

Osobito je nakon nedavne bolonjske reforme europskoga višeg obrazovanja postalo očigledno da tradicionalna institucija sveučilišta biva zamijenjena konglomeratom viših škola, kojih je osnovna i jedina svrha da što brže i učinkovitije pripreme studente za sudjelovanje u procesu opće materijalne i duhovne proizvodnje. S obzirom na svoje metode, načine poučavanja i vrednovanja rezultata, moderna znanost je u osnovi već prevladala naslijeđenu diobu znanosti u prirodne i humanističke, ali na taj način da su se društvene i humanističke znanosti iz temelja izmijenile i potpuno prilagodile bitnim značajkama prirodnih, tehničkih i bio-tehničkih, u kojima pak, usput rečeno, u sklopu istog procesa temeljna istraživanja u sve većoj mjeri ustupaju mjesto zajamčeno primjenjivoj znanosti. Više nema spomena o tradicionalnoj razlici teoretskog, praktičkog i poetičkog odnosno proizvodnog znanja, kao što općenito više nema govora o nekom sustavu znanja i o bilo kakvoj smislenoj raščlambi znanosti. Kako je već na drugom mjestu (Damir Barbarić (ur.), *Čemu obrazovanje. Razmatranja o budućnosti sveučilišta*, MH: Zagreb 2011, str. 151-170) rečeno i obrazloženo, s takvom proizvoljnom i zbrkanom nakupinom svakovrsnih vještina i pratećih vidova izobrazbe, lišenom svake na umu zasnovane ideje i svakog arhitektonski razrađenog sustava znanja, filozofija, nekad kraljica znanosti, naprosto više ne može imati posla.

■ Bitni fenomeni čovjekova postojanja

Videna unutar tog vidokruga, internacionalizacija znanosti i višeg obrazovanja nedvojbeno je učinkovito oruđe za konačnu transformaciju sveukupne znanosti u najmoćniju proizvodnu snagu globaliziranog svjetskog tržišta, kojeg je jedini cilj neprekidni rast i stalno nadmašivanje sama sebe. Međutim, gledano s obzirom na ono što se u tom zbivanju gubi i nepovratno nestaje, internacionalizacija je odstranjivanje i uklanjanje svake neovisne individualnosti, jedinstvene, neusporedive i neponovljive jedinstvenosti svakog živog bića i svake nežive stvari, i još šire, svake samostalne nacije i svake zasebne kulture. Neskriveni administrativni i promidžbeni naponi kojima bi se sve znanosti i sve više obrazovanje na svaki način navelo na to da se odvijaju na vodilji jednog jedinog jezika, naime engleskog, jedan je od upadljivijih simptoma te opće tendencije.

Dakako, bilo bi besmisleno slijepo se protiviti procesu koji je započeo prije mnogo stoljeća i stoljećima napreduje u jednom smjeru. Ono što preostaje jest jasno istaknuti tim procesom potisnutu i u zaborav gurnutu činjenicu da je čovjek u bitnim fenomenima poput jezika, umjetnosti i povijesti nesporno otvoren iskustvu istine, no takve koja se zbiva po strani od znanstvene metode i čovjeka ne uvlači u mrežu apstraktne računске konstrukcije koja se pretenciozno i samouvjereno naziva „objektivnom zbiljom“. U uzdižućem sjaju ljepote u umjetnosti, u sudbinskoj igri slobode i nužnosti u povijesti, u navješćućem, a to znači otkrivajućem i istodobno prikrivajućem namigivanju jezika, čovjeku se otvara široko polje istine koja ga nadmašuje i s kojom se mora uvijek iznova usklađivati da bi bio istinskim, doista čovječnim čovjekom.

Zaključno pokušajmo dosad rečeno potkrijepiti s nekoliko napomena koje se tiču jednog od navedenih bitnih fenomena, naime jezika. Prije svega, jezik nije nikakav „sustav znakova“. On nije puko sredstvo izražavanja i priopćavanja misli i stavova u službi dnevne ljudske komunikacije. Štoviše, jezik bitno i prvenstveno uopće nije znak. Kao drugo, jezik – sasvim doslovno – tvori svijet. To znači da za čovjeka egzistira samo ono što je izvornom jezičnom snagom imenovanja dospjelo u svjetlo prisutnosti i time pridošlo rasvijetljenom okružju svijeta. Konačno, jezik nikad nije naprosto „jezik“. Zbiljski,

živi jezik uvijek je specifičan, poseban, onaj koji nazivamo *materinskim*. Svaki materinski jezik počiva na neprozirnoj osnovi vlastite pojedinačnosti i različitosti od svih ostalih. Svaki materinski jezik je odlučujuća oblikovna sila, koja bitno određuje ljudsku zajednicu nazivanu nacijom, tako što je sudbinski vezuje uz zemlju koja ju je dopala, uz nebo koje samo za nju ocrtavaju i odmjeravaju božanski znakovi ili njihovo nedostajanje, na koncu uz temeljne odluke kojima ona sebi iz slobode osvaja i osigurava vlastito mjesto u povijesti svijeta.

Nadalje, materinski jezik bitno je *nad-individualan*. Bilo bi daleko od istine misliti da individuum svoj jezik naprosto rabi i koristi. Naprotiv, onaj tko je u doista prisnom odnosu s jezikom, pjesnik više od drugih, zapravo je njime rabljen i korišten, nukan i navođen na to da uvijek iznova osjećajem i mišlju odgovara ugođajima i uputama pohranjenim u jeziku te da, koliko može, na njegovim zapletenim i gotovo neprohodnim stazama slijedi tragove iskonskih iskustava sačuvanih u riječima i višeznačnom titranju njihovih uzajamnih odnosa. Kao član jezične zajednice čovjek nije neovisan individuum koji suvereno upravlja samim sobom, već je uvijek tek jedan iz mnoštva jezičnih suputnika, koji je, čak i kad je inače potpuno osamljen, bezbrojnim nitima neraskidivo vezan s drugima – bivšima, sadašnjima, ili onima koji će tek doći.

Konačno, materinski jezik je bitno *izvoran*. Fikcija hipotetičnog dogovornog početka jezika gubi uvjerljivost suočena s unutarnjom beskonačnošću svakog pojedinačnog jezika. Govoreći svoj jezik čovjek sudjeluje u sveukupnoj, mnogostruko prelamanoj i preinačavanoj povijesti svoje nacije i kulture, koja često zamire u zaboravu da bi iznova uskrsnula u svagda naglim prevratnim odlukama. Svaka, čak i naoko najbeznačajnija riječ jezika sadrži u sebi beskonačno mnoštvo magijskih, mitskih, uže religijskih ili svjetovnih slojeva značenja, u svakodnevnoj uporabi najčešće potisnutih i zaboravljenih.

Uzme li se u obzir ta neuklonjiva jedinstvenost i neiscrpivost svakog pojedinačnog jezika, kao i njegova uloga u tvorbi svijeta koji je svakoj naciji i kulturi *njezin i vlastit*, sudjelovanje u internacionalizaciji znanosti i višeg obrazovanja ne bi smjelo biti tek oruđe bezuvjetnog unapređivanja procesa globalizacije, s njegovom snažnom tendencijom unificiranja, već bi moglo postati ravnopravnim *dijalogom* slobodnih i neovisnih nacija i kulturalnih krugova, s jednim zajedničkim ciljem – da u pluralnom svijetu jedni druge slušaju i čuju.

Autor je za *Vijenac* preveo svoje izlaganje održano na konferenciji o internacionalizaciji visokog školstva u Pragu, travanj 2013.